

INGLIZ TEZ AYTISHLARIDA FONETIK TAKRORLAR, TASVIRIY TENDENSIYALAR VA LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLAR

*Namangan davlat pedagogika instituti
Xorijiy tillar kafedrası katta o'qituvchisi
Og'abek Yuldashev Komiljon o'g'li
Ogabek9297@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilidagi tez aytishlar fonetik takror, alliteratsiya, ritm va tasviriylik jihatidan tahlil qilinadi. Tez aytishlarning nafaqat talaffuzni murakkablashtiruvchi element, balki xalq nutq madaniyati, ijtimoiy tasavvurlar va obrazlar tizimida tutgan o'rnini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: tez aytish, alliteratsiya, fonetika, ingliz folklori, obrazlilik, lingvopoetika, ritm, artikulyatsiya

Аннотация: В данной статье английские скороговорки анализируются с точки зрения фонетического повторения, аллитерации, ритма и образности. Показано, что скороговорки являются не только элементом усложнённой артикуляции, но и важной составляющей народной речевой культуры, системы социальных представлений и образов.

Ключевые слова: скороговорка, аллитерация, фонетика, английский фольклор, образность, лингвопоэтика, ритм, артикуляция.

Abstract: This article analyzes English tongue twisters in terms of phonetic repetition, alliteration, rhythm, and imagery. It demonstrates that tongue twisters are not only elements that complicate pronunciation but also important components of folk speech culture, social perceptions, and systems of imagery.

Key words: tongue twister, alliteration, phonetics, English folklore, imagery, linguopoetics, rhythm, articulation

Ingliz tili folklorida shakllangan tez aytishlar (tongue twisters) o'zining fonetik murakkabligi, ritmik tuzilishi va tasviriy kuchi bilan alohida ajralib turadigan og'zaki ijod namunasidir. Ular nafaqat talaffuzni mashq qilishga xizmat qiladigan til o'yini, balki xalq nutq madaniyati, estetik qarashlari va dunyo haqidagi tasavvurlarini aks ettiruvchi lingvopoetik hodisa sifatida ham qadrlanadi. Tez aytishlarning asosiy tuzilishi undagi fonemalarning ma'lum tartibda takrorlanishiga, ritmning doimiyliigi va tovushlar uyg'unligiga tayanadi. Shu boisdan ham ular filologiya uchun nafaqat fonetika, balki semantika, poetika va madaniy kontekstlar kesishgan nuqtada o'rganiladigan o'ziga xos matndir.

Ingliz tez aytishlarida ayrim undoshlarning xususan /θ/, /f/, /s/, /ʃ/ kabi fonetik jihatdan murakkab tovushlarning ketma-ket qo'llanishi artikulyatsion jarayonni

murakkablashtiradi va shu orqali nutq egasidan nafas, ritm hamda og'iz bo'shlig'i koordinatsiyasini talab etadi. Ushbu tovushlar zanjiri tez aytishning ichki tuzilishini shakllantirib, uni fonetik jihatdan neytral matnga nisbatan murakkablashtiradi. Ammo murakkablikning o'zi mazmunni kamaytirmaydi, aksincha matnning obrazlilik darajasini oshiradi. Harakat, shaxs yoki predmetning kuchli tasviri aynan fonetik dinamika orqali jonlanadi.

Tez aytishlar folklor tafakkurining muhim qatlamlaridan biri bo'lib, ular bolalar nutqini rivojlantirish, tovushlarni aniq talaffuz qilishga o'rgatish, mantiqiy va fonetik moslashuvni kuchaytirish vazifasini bajaradi. Shu bilan birga, bu janr xalqning hazil-mutoyiba an'analari, ritmik nutq estetikasi va tilning musiqiy tabiati haqida ma'lumot beradi. Ingliz tilidagi tez aytishlar madaniy jihatdan kuzatilganda, ularda ko'pincha kuchli harakat, keskin dinamika yoki kulgili obrazlar mavjud bo'lib, bu ingliz xalq og'zaki ijodining umumiy xarakteriga mos keladi. Ingliz tez aytishlari o'zining fonetik tarkibi, ritmik qurilishi va obrazli mazmuni bilan tilshunoslikning turli bo'limlari xususan fonetika, stilistika, poetika va lingvokulturologiya o'rtasida o'zaro bog'lovchi ilmiy maydon yaratadi. Ularni filologik tahlil qilish jarayoni matnning ichki tovush tizimi bilan birga, uning madaniy ildizlari va tasviriy qatlamini ham ochib beradi.

Tez aytishlarning fonetik asosini tovushlarning izchil va musiqiy takrorlanishi tashkil etadi. Bunday takrorlar matnning ichki strukturasi va ritmiy oqimini belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Ingliz tilidagi ko'plab tez aytishlarda bir xil fonemaning uzluksiz takrorlanishi nafaqat talaffuzni murakkablashtiradi, balki matnga o'ziga xos ohangdorlik va dinamik kuch baxsh etadi. ***“Thirty-three thirsty, thundering thoroughbreds thumped Mr. Thurber on Thursday”*** ushbu ingliz tez aytishida /θ/ fonemasining ketma-ket takrorlanishi tovushlar orasidagi akustik yaqinlikni kuchaytiradi. Ushbu undoshning artikulyatsiyasi talaffuz jarayonida til uchi va tishlar o'rtasidagi nozik koordinatsiyani talab qiladi. Fonemaning takroriyligi esa nafas ritmini boshqarishga, nutq sur'atini muvozanatlashtirishga majbur qiladi. Natijada tez aytishning fonetik zanjiri bir maromda davom etuvchi ritmik oqimni yuzaga keltiradi.

“Four furious friends fought for the phone” tez aytish namunasi esa /f/ tovushiga tayangan fonetik konstruktsiya bilan ajralib turadi. Ushbu fonemaning ketma-ket takrorlanishi lab va tishlarning barqaror harakatini talab qilgan holda nutqqa keskinlik va tezlik bag'ishlaydi. /f/ tovushining havo oqimining uzluksizligi orqali ritmni kuchaytiradi va matnning umumiy energetikasini oshiradi. Tez aytilganda undoshning xarakteri matnda komik va dinamik effekt hosil qiladi.

Ikkala misolda ham fonetik takror matnning strukturaviy tayanchiga aylanadi. Tovushlarning izchil takrorlanishi ritmni barqarorlashtiradi, nutq oqimini boshqaradi va matnning esda qolish darajasini oshiradi. Shu sababli tez aytishlar fonetik mashq sifatida qo'llanilganda, nafaqat talaffuzni, balki nafas tekisligini, artikulyatsion koordinatsiyani va umumiy nutq madaniyatini rivojlantiruvchi vosita vazifasini

bajaradi. Ingliz tez aytishlarida tasviriylilik va obrazlilik matnning mazmuniiy-estetik asosini tashkil etadi. Bu janr odatda tovush takrorlari va ritmik konstruksiyaga tayanadi, biroq semantik qatlam ham shunchalik muhim bo'lib, matnni sof fonetik mashq chegarasidan chiqarib, uni kichik poetik tuzilma darajasiga ko'taradi. Ingliz xalq og'zaki ijodida tez aytishlar ko'pincha o'ta kuchaytirilgan, mubolag'ali, ba'zan esa kulgili yoki mantiqsiz voqealar orqali obrazlar dunyosini yaratadi. Shu sababli bu matnlarda grotesk, komik tasvirlar, kutilmagan vaziyatlar va shaxslararo harakatlar filologik tahlil uchun boy material beradi.

“Thirty-three thirsty, thundering thoroughbreds thumped Mr. Thurber on Thursday” misolida tasviriylilikning manbayi bo'lib, bir-biriga ohangdosh va ketma-ket keluvchi hajmli obrazlar tizimi xizmat qiladi. “Thundering thoroughbreds” birikmasi faqat fonetik jihatdan emas, balki semantik jihatdan ham jadal harakatni, shovqin-suronni, kuch-quvvatning birdaniga portlashini ifodalaydi. Thoroughbred otlarining “thundering” holatda tasviri matnda hayotiy realizm va badiiy mubolag'aning birlashuvini ko'rsatadi. Shuningdek, otlarning Mr. Thurberga “thumped” qilgani voqeaga dinamik zarba beradi, uni ko'z oldiga keltirishni osonlashtiradi va matnga komik dramatizm bag'ishlaydi.

Ikkinchi misolda - “Four furious friends fought for the phone” - obrazlilik yanada konsentrlangan bo'lib, undagi so'zlar qisqa, ammo ma'no jihatidan kuchli. “Furious friends” birikmasi salbiy hissiyotning kuchaygan darajasini bildiradi. Bu yerda do'stlarning oddiy telefon uchun “fought” qilishi giperbola sifatida kulgili vaziyat yaratadi. Har ikkala tez aytishda tasviriylilikning lingvopoetik qiymati ovoz, harakat va hissiyotning uyg'unlashuvida namoyon bo'ladi. Alliteratsiya yordamida yaratilgan fonetik dinamika obrazlarning semantik kuchi bilan birlashib, matnning ichki ritm va tasvir tizimini mustahkamlaydi. Shu tariqa tez aytishlar tovushlar orqali qurilgan bo'lishiga qaramay, badiiy obrazlar yaratish qobiliyatiga ega bo'lgan miniatyur poetik asar sifatida namoyon bo'ladi.

Tez aytishlar har bir xalq og'zaki ijodining eng qadimiy qatlamlaridan biri sifatida nafaqat fonetik murakkablikni, balki jamiyatning madaniy tajribasi, estetik mezonlari va nutqiy xulq-atvorini ham aks ettiradi. Ingliz tilidagi tez aytishlar lingvokulturologik kontekstda qaralganda, ular tilning fonetik imkoniyatlarini namoyish etish bilan birga, ingliz xalqining hazil-mutoyiba an'analari, ritmik nutq madaniyati va jamoaviy o'yinlar orqali shakllangan madaniy kodlarning muhim bo'lagi sifatida ko'rinadi.

Ingliz madaniyatida tez aytishlar ko'pincha bolalar muloqotida, sinfdagi o'yinlarda, talaffuzni yaxshilash jarayonida va nutq musobaqalarida faol qo'llanadi. Bu holat ularning faqat fonetik mashq emas, balki ijtimoiy muloqotni mustahkamlovchi, jamoaviy qatnashuvni rag'batlantiruvchi kommunikativ vosita sifatida shakllanganini ko'rsatadi. Tez aytilganda tovushlarning o'zaro to'qnashuvi,

shoshqaloq harakatlar tasviri va kulgili vaziyatlar ishtirokchilarda ijobiy emotsiya uygʻotadi, bu esa ingliz madaniyatida hazil va oʻyin orqali oʻrganish tamoyilining mustahkam oʻrnini tasdiqlaydi.

Tez aytishlardagi obrazlar ham lingvokulturologik talqin uchun muhim. Ingliz tez aytishlarida koʻpincha harakatdagi subyektlar otda chopayotgan odamlar, shoshqaloq doʻstlar, qiziq harakat qilayotgan qahramonlar tezlik, energiya va dinamikani ifodalovchi shaklda tasvirlanadi. Bunday obrazlar ingliz xalqining kundalik nutqdagi jonlilik, ritmik ohangdorlik va kulgili tafakkurga moyilligini yoritadi. Shu bilan birga, ingliz tez aytishlarida fonetik takrorlar orqali hosil boʻladigan musiqiylik va ohangdorlik ingliz tilining ritmik tabiati va ovoz energetikasini aks ettiruvchi madaniy belgi sifatida namoyon boʻladi. Bu musiqiylik nafaqat tilning fonetik tizimini, balki ingliz madaniyatida ritmik nutqning qadrlanishini ham ifodalaydi. Tez aytishlar shu tariqa til, madaniyat va oʻyin elementlarining kesishgan nuqtasida yuzaga kelgan murakkab lingvokulturologik hodisadir.

Xulosa qilib aytganda ingliz tez aytishlari fonetik takror, ritm va obrazlilikning uygʻunlashuvi asosida shakllangan murakkab, ammo folklor janri sifatida alohida ilmiy qimmatga ega. Ularning asosiy poetik kuchi tovushlarning ketma-ketligi va musiqiy uygʻunligida namoyon boʻladi. Fonetik zanjir artikulyatsion murakkablikni oshirar ekan, u bir vaqtning oʻzida matnga dinamik ohang, tezlik va ritmik yaxlitlik bagʻishlaydi. Bu fonetik birliklar bilan uygʻunlashgan obrazlar tizimi esa matnning estetik koʻlamini kengaytiradi va uni kichik hajmli boʻlsa-da, badiiy mazmunga ega poetik tuzilma sifatida shakllantiradi. Ingliz madaniy muhitida tez aytishlar bolalar nutqini rivojlantirish, talaffuzni takomillashtirish, jamoaviy oʻyinlar va kulgi madaniyatini mustahkamlashda muhim oʻrin tutadi. Ushbu janr orqali nutqning tabiiy ohangi, hazilga moyillik, ritmik estetikani qadrlash kabi madaniy xususiyatlar avloddan-avlodga uzatiladi. Shuning uchun tez aytishlar nafaqat fonetik mashq, balki madaniy xotiraning muhim unsuri, ogʻzaki ijodning oʻziga xos shakli sifatida ham baholanadi. Filologik yondashuv bu matnlarni faqat tovush ketma-ketligi sifatida emas, balki semantik, poetik va lingvokulturologik qatlamlarga ega murakkab til birliklari sifatida tadqiq qilish imkonini beradi. Shu orqali ingliz tez aytishlarining fonetik tuzilmasi, tasviriy potentsiali va madaniy funksiyalari chuqurroq ochib beriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Komiljon oʻg, O. A. Y. (2025). Using Coloronyms And Magic Numbers in English And Uzbek Speed Reading. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 5(05), 17-19.
2. Komiljon oʻg, Y. O. A. (2025). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA CHET TILINI OʻRGANISHDAGI YUZAGA KELADIGAN QIYINCHILIKLAR. *Ustozlar uchun*, 74(2), 195-199.

3. Komiljon o'g, Y. O. A. (2025). MAKTABGACHA TA'LIMDA BOLALARGA CHET TILINI O'QITISHDA UCHRAYDIGAN QIYINCHILIKLAR. *Ustozlar uchun*, 74(2), 190-192.
4. Crystal, D. *English as a Global Language*. Cambridge University Press, 2012, 23-45 betlar.
5. Baker, C. *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Multilingual Matters, 2011, 12-34 betlar.
6. Seidlhofer, B. *Understanding English as a Lingua Franca*. Oxford University Press, 2015, 50-72 betlar.
7. Little, D. *Language Learner Autonomy*. Authentik, 2007, 18-40 betlar.
8. Skutnabb-Kangas, T. *Linguistic Human Rights*. Routledge, 2014, 25-48 betlar.